

Vinko Škafar

Makedonska pravoslavna cerkev postala avtokefalna

*The Macedonian Orthodox Church
Became Autocephalous*

Cerkev, ki je dosegla popolno jurisdikcijo in ni več odvisna od carigrajskega patriarhata ali katere druge avtokefalne pravoslavne cerkve, dobi v pravoslavju naziv avtokefalna cerkev. Poglavar avtokefalne cerkve je lahko patriarh, nadškof (arhiepiškop) ali metropolit in ga izbere arhierijski (škofovski) zbor posamezne cerkve. Avtonomna cerkev v pravoslavju pa je tista, ki ima določeno avtonomijo v notranji cerkveni ureditvi in upravi, vendar je še podrejena jurisdikciji patriarha (nadškofa ali metropolita) kake avtokefalne cerkve. Danes je z Makedonsko pravoslavno cerkvijo Ohridske arhiepiškopije (nadškofije) (MPC – OA), ki je letos postala avtokefalna, na svetu 16 pravoslavnih avtokefalnih cerkva. Pot Makedonske pravoslavne cerkve do avtokefalnosti je bila zaradi političnih razmer in vmešavanj precej vijugasta, zato je njena razglasitev milostno presenečenje, toliko bolj zaradi vojne v Ukrajini. Od leta 1967 do maja 2022 sta Srbska in Makedonska pravoslavna cerkev živeli v razkolu, ki sta ga letos ozdravili ter obnovili polno evharistično in kánonsko občestvo med Cerkvama. Tako sta sestrski Cerkvi po 55 letih razkola obnovili edinost.

Slovenci smo z Makedonijo več desetletij živeli v isti skupni državi Jugoslaviji, številni slovenski bogoslovci smo služili obvezen vojaški rok v Makedoniji, makedonski pravoslavni verniki, čeprav jih v Sloveniji ni veliko, pa so imeli doslej evharistično bogoslužje v slovenskih katoliških cerkvah, in ne v srbskih pravoslavnih. Zato se zdi prav, da na

kratko predstavimo vsaj stoletno zgodovino Pravoslavne cerkve v Severni Makedoniji.

Zgodovina Pravoslavne cerkve v Severni Makedoniji

Po osvoboditvi Vardarske Makedonije (1912–1913) izpod stoletne turške oblasti in priključitvi tega področja Kraljevini Srbiji so se začeli uradni pregovori s carigrajskim patriarhatom zaradi vključitev tamkajšnjih škofij v beograjsko metropolijo. Čeprav so se pogovori uspešno začeli, so bili zaustavljeni zaradi začetka prve svetovne vojne (1914). Takoj po koncu vojne (1918) je prišlo ponovno do pogovorov, ki so se končali z dogovorom, da bodo vse tamkajšnje škofije, ki so spadale pod carigrajski patriarhat, prešle v Srbsko pravoslavno cerkev, ki je leta 1920 obnovila svoje polno kanonsko edinost na ravni patriarhata. Takrat je tudi prišlo do preureditve škofijskih meja in na področju Vardarske Makedonije so leta 1920 nastale štiri škofije: Skopska, Ohridska, Bitoljska in Zletovsko-Strumiška. Do nove preureditve je prišlo leta 1931, ko sta se Ohridska in Bitoljska združili v eno Ohridsko-Bitoljsko škofijo. Tako je ostalo do začetka druge svetovne vojne leta 1941.

Po aprilski vojni 1941 je Bolgarija okupirala jugovzhodne dele Kraljevine Jugoslavije, vključno z dotedanjo Vardarsko Srbijo. Okupatorska oblast je pregnala srbske škofo, skopskega metropolita Josifa Cvijovića in zletovsko-strumiškega škofa Vikentija Prodanova, ki je bil takrat tudi administrator prazne Ohridsko-Bitoljske škofije, pa tudi nekaj več kot 50 duhovnikov in okrog deset menihov. Istočasno je Bolgarska pravoslavna cerkev na okupiranem področju vzpostavila svojo upravo z bolgarskimi škofi in 375 duhovniki. Zahodni del Vardarske Makedonije, ki so ga okupirali Italijani, je bil priključen italijanski Albaniji, cerkvene ustanove na tem področju pa so bile priključene upravi Albanske pravoslavne cerkve.

Ob nastajanju jugoslovanske federalne enote Makedonije jeseni 1944 je bilo postavljeno vprašanje o obnovi redne cerkvene uprave na tem področju. Arhierjski škofovski zbor (sinod) Srbske pravoslavne cerkve (SPC) je 18. 10. 1944 prinesel odločitev o vrnitvi vseh pregnanih škofov in duhovnikov v svoje škofije in župnije, toda kmalu se je ugotovilo, da nova komunistična oblast v mnogih primerih ni dopuščala vrnitev na prejšnje

postojanke, kar se je še posebej očitno pokazalo v primeru Makedonije. Skopski metropolit Josif Cvijović in zletovsko-strumiški škof Vikentije od novih državnih oblasti nista dobila dovoljenja, da bi se vrnila v svoji škofiji, s čimer je zaznamovan začetek neposrednega državnega vmešavanja v reševanje cerkvenih vprašanj na tem področju.

Avtonomija kot poskus kanonske rešitve

Do določenih sprememb je prišlo šele po smrti patriarha Gavrila (1950). Novi srbski patriarh Vikentije Prodanov (1950–1958), dotedanji zletovsko-strumiški škof, je začel iskati za obe strani sprejemljivo rešitev za cerkveno vprašanje v Makedoniji. Že v letu 1951 so potekali novi pogovori, v katerih so zagovorniki ustanovitve Makedonske pravoslavne cerkve (MPC) zahtevali upravno cerkveno avtonomijo z domačimi škofi ter da se jim namesto metropolita Josifa Cvijovića, ki še vedno ni mogel v svojo škofijo, za novega škofa postavi Dositej Stojković, tedanji vikarni episkop. Četudi to vprašanje ni moglo biti takoj rešeno, je sveti arhierejski zbor SPC prinesel načelno odločitev, da se gre naproti vsem zahtevam, ki niso v nasprotju s kánoni in Ustavo SPC. Tako je prišlo do popolne normalizacije, in patriarh Vikentije je spomladi 1958 kot administrator izpraznjenih škofij obiskal Makedonijo ter se sestal s predstavniki duhovnikov in državnih oblasti, nato pa se je začel postopek za izvolitev novih škofov za tamkajšnje škofije. Žal je to vprašanje ostalo nerešeno zaradi nenadne patriarhove smrti; umrl je 5. 7. 1958.

Kmalu po smrti patriarha Vikentija je prišlo do novega zapleta. Na razširjenem sestanku 24. 7. 1958 v Skopju so člani Iniciativnega odbora za MPC predstavili odločitev o sklicu novega makedonskega cerkveno-narodnega zbora, ki je bil od 4. do 6. oktobra istega leta v Ohridu, čeprav ni dobil soglasja Srbske pravoslavne cerkve. Na tem zboru so sprejeli daljnosežne odločitve. Razglašena je bila obnova Ohridske nadškofije (arhiepiškopije) kot avtonomna cerkvena pokrajina s tremi škofijami: Skopsko, Prespansko-Bitoljsko in Zletovsko-Strumiško. Sprejet je bil sklep o ohranjanju kanonske edinosti s SPC pod vodstvom srbskega patriarha kot skupnega predstojnika. Istočasno je bila pripravljena Ustava Makedonske pravoslavne cerkve. Za predstojnika na novo razglašene Ohridsko-Makedonske nadškofije je bil izvoljen vikarni episkop Dositej Stojković, ki je prisostvoval temu zboru

brez soglasja svetega arhierjskega zbora SPC. Kmalu so sledili hudi politični pritiski na novoizvoljenega srbskega patriarha Germana Đorića, od katerega so zahtevali, da vse odločitve razglasi naknadno. Na zasedanju svetega arhierjskega zbora SPC, ki je potekalo od 3. do 19. junija 1959 v Beogradu, je bil sprejet sklep o načelnem sprejetju oblastne cerkvene avtonomije v Makedoniji, pod pogojem, da se Ustava popravi in spremeni v skladu s splošnimi kanonskimi določili in Ustavo SPC. Bile so tudi kanonske volitve vladike Dositeja za ohridsko-skopskega nadškofa. Po teh izsiljenih odločitvah je srbski patriarh German obiskal Skopje in umestil nadškofa Dositeja. Sprejete so bile tudi druge odločitve, ki so dajale upanje v dokončno normalizacijo odnosov. Žal se je hitro pokazalo, da je bil boj za cerkveno avtonomijo samo vmesni korak k osnovni želji po popolni samostojnosti.

Razkol med SPC in MPC

V naslednjih letih so avtonomne cerkvene oblasti v Makedoniji prevzemale pravice, ki jih niso imele, in večkrat zakorakale proti razkolu. Tak razvoj dogodkov je spodbujal takratni komunistični režim, ki je v boju proti Srbski pravoslavni cerkvi uporabljal vsa sredstva. Po poudarjanju »ugodnih« političnih okoliščin so zagovorniki neodvisne Makedonske pravoslavne cerkve ob koncu leta 1966 tudi uradno postavili vprašanje o popolni cerkveni samostojnosti, tj. o avtokefalnosti. Sveti arhierjski zbor SPC je na svojem zasedanju spomladi 1967 odbil take zahteve kljub ostrim pritiskom, ki jih je izvajal državni režim. Petar Stambolić je 25. 4. 1967 organiziral poseben sestanek, na katerem so sodelovali tudi Edvard Kardelj, Veljko Vlahović, Mijalko Todorović, Dobrivoje Radosavljević, Krste Crvenkoski, Nikola Minčev, Dragi Stamenković in Milutin Morača. Na tem sestanku visokih komunističnih funkcionarjev so razpravljali o SPC in t. i. Makedonski pravoslavni cerkvi in ugotovili, da se odnosi vse bolj zaostrujejo zaradi različnih drž o osnovnih vprašanjih ter da so se stvari še poslabšale po odločitvi svetega arhierjskega zbora Srbske pravoslavne cerkve 23. maja 1966, s katero je revidiral svojo prejšnjo odločitev iz leta 1959. Državni funkcionarji so se strinjali, da škofje Srbske pravoslavne cerkve tudi po pritiskih republiških in državnih organov ne kažejo razumevanja niti pripravljenosti za ureditev odnosov dveh Cerkva. Sklenili so, da je treba še enkrat izvesti pritisk na srbskega patriarha, da bi sprejel politično upravičenost zahtev

za vzpostavitev avtokefalnosti Makedonske pravoslavne cerkve. V nasprotnem primeru bo vodstvo Srbske pravoslavne cerkve s svojo odklonilno držo izzvalo številne škodljive posledice. Komunistična politika je želela na vsak način Cerkvi ločiti po načelu »Divide et impera«.

Makedoska pravoslavna cerkev, ki jo je režim podpiral, je sklicala novi, tretji makedonski cerkveno-narodni zbor, ki je bil 19. julija 1967 v Ohridu. Ob tej priložnosti so se odločili o razglasitvi avtokefalnosti Makedonske pravoslavne cerkve in zahtevali priznanje ne samo SPC, ampak tudi preostalih pravoslavnih avtokefalnih krajevnih cerkva. Z enostransko – namesto s kanonsko – odločitvijo o razglasitvi avtokefalnosti je tako nastal začetek odprtega razkola. Na izrednem zasedanju svetega arhierejskega zbora SPC, ki je bil 14. 9. 1967 v Beogradu, so zavrnilo zahtevo po avtokefalnosti MPC in slednjo obtožili izzivanja razkola. Tako je prišlo do prekinitve med cerkveno komunikacijo SPC in MPC v bogoslužju in do napovedi izvedbe kanonskega postopka. V naslednjih treh letih so najvišji organi Srbske pravoslavne cerkve večkrat razmišljali o vprašanih razkola, nastopali so postopno in previdno v upanju, da bi kljub vsemu našli nekakšno rešitev. Žal še do leta 2022 do sporazuma zaradi nepopustljivosti MPC ni prišlo.

Četudi je leta 1967 MPC povzročila razkol, se je trudila, da se ne bi pregrešila proti dogmatičnemu nauku pravoslavnih Cerkev. Prav tako je ostala zvesta Svetemu pismu, cerkvenemu izročilu in izpovedovanju vere v eno, sveto, »saborno« in apostolsko Cerkev.

Poskusi preseči razkol

V Nišu je bil leta 2002 dosežen dogovor med SPC in MPC o korakih, ki bi pripeljali do premostitve razkola, žal pa MPC pozneje pod močnim vplivom politične oblasti Makedonije niškega sporazuma ni izpeljala. Ker je del duhovnikov MPC ostal pri niškem sporazumu in izstopil iz razkola MPC, je Srbska pravoslavna cerkev ustanovila avtonomno Pravoslavno Ohridsko nadškofijo na čelu z nadškofom Jovanom (Vraniškovskim), kar so sprejele tudi preostale pravoslavne Cerkve.

Ob koncu leta 2017 je Bolgarska pravoslavna cerkev prejela prošnjo Makedonske pravoslavne cerkve, da bi ji ta postala »materna«,

tj. »ustanovna« Cerkev za njeno avtokefalnost. To gesto povezovanja Makedonske pravoslavne cerkve z Bolgarsko pravoslavno cerkvijo so v Srbiji sprejeli z negotovanjem.

Ob koncu maja 2018 je carigrajski ekumenski patriarhat objavil, da je prejel prošnjo Skopja, da bi preučili kanonski položaj Ohridske nadškofije. Istega leta je Srbska pravoslavna cerkev z negotovanjem sprejela prizadevanje carigrajskega patriarha Bartolomeja, da naj bi Makedonski pravoslavni cerkvi – kar je priporočal tudi Sveti sedež – priznali kanonsko avtokefalnost.

Ekumenski patriarh Bartolomej I. je 13. januarja 2020 sprejel Oliverja Spasovskega, premierja Severne Makedonije, in njegovega predhodnika Zorana Zaeva. Po izjavi ekumenskega carigrajskega patriarhata je bil cilj tega obiska razprava o cerkvenem sporu v Makedoniji. Na tem sestanku so se pogovarjali tudi o predhodnih fazah pogovora o priznanju avtokefalnosti Makedonske pravoslavne cerkve. Omenjeno je bilo tudi, da bo ekumenski patriarh Bartolomej I. povabil predstavnike Srbske pravoslavne cerkve in Makedonske pravoslavne cerkve na skupen sestanek, da bi našli rešitev, ki bi bila sprejemljiva za obe Cerkvi.

Konec razkola in vrnitev v avtonomno stanje

Carigrajski patriarhat je 9. maja 2022 priznal cerkveno hierarhijo te Makedonske pravoslavne cerkve, ki jo je imenoval Ohridska nadškofija, kot kanonsko in veljavno za ves pravoslavni svet z vzpostavljanjem polnega kánonskega in evharističnega občestva med Cerkvami. V evharistično občestvo so tako bili sprejeti škofje, duhovniki in vse Božje ljudstvo svete Cerkve pod vodstvom nadškofa Stefana. Srbski pravoslavni cerkvi pa je bilo prepuščeno, da uredi administrativna vprašanja, ki obstajajo med njo in med Cerkvijo v Severni Makedoniji, seveda v okvirju akta, tj. uradnega zapisa, in cerkvene tradicije. Carigrajski patriarh je k daljšemu dokumentu še pripisal, da je s tem vprašanje Makedonske pravoslavne cerkve v najpomembnejšem delu praktično rešeno, ker je Cerkev v polni edinosti z »Materjo Cerkvijo«, tj. s carigrajskim patriarhatom, s katerim je v kanonski edinosti in evharističnem občestvu zakramentalno, in po njem

tudi z večino drugih pravoslavnih cerkva, ostalo je le še administrativno vprašanje, ki naj se reši z dialogom in dogovorom s Srbsko pravoslavno cerkvijo.

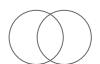
Javnost je bila 16. maja 2022 obveščena, da je sveti arhierejski zbor Srbske pravoslavne cerkve sprejel dokument svetega arhierejskega zbora Makedonske pravoslavne cerkve – Ohridske nadškofije, v katerem sprejema splošno priznani kanonski status, ki ji ga je že leta 1959 dodelil sveti arhierejski zbor Srbske pravoslavne cerkve. Ta status ji daje široko možnost avtonomije oziroma notranje samostojnosti, kar predstavlja konec razkola iz leta 1967.

Liturgija (mašno bogoslužje) sprave v cerkvi sv. Save v Beogradu, ki sta jo vodila srbski patriarh Porfirije ter ohridski in makedonski nadškof Stefan ob sodelovanju vseh škofov, je bila 19. maja 2022, in s tem se je obnovilo polno liturgično in kanonsko učenje dveh Cerkev.

Avtokefalnost Makedonske pravoslavne cerkve – Ohridske nadškofije

Na sveti liturgiji (evharističem bogoslužju) v saborni cerkvi svetega Klimenta Ohridskega v Skopju je 24. maja 2022 srbski patriarh Porfirije izjavil, da je Sveti arhierejski sabor Srbski pravoslavni cerkvi enoglasno priznal avtokefalnost Makedonske pravoslavne cerkve – Ohridske nadškofije.

Ob razglasitvi avtokefalnosti Makedonske pravoslavne cerkve – Ohridske nadškofije je srbski patriarh Porfirije izročil dokument (tomos) makedonskemu nadškofu Stefanu in med drugim dejal, da je Makedonska pravoslavna cerkev – Ohridska nadškofija sposobna biti samostojna avtokefalna Cerkev. Omenil je še, da se Cerkev s tem ne deli, temveč raste skupaj v ljubezni in slogi. Dejal je še, da je zelo vesel, da se avtokefalnosti MPC v Severni Makedoniji veselijo tako Srbi kot Makedonci. Zaželel je Makedoncem, da bi našli ustrezno ime za svojo Cerkev, ter še poudaril, da Cerkev ne sme biti orožje in da ni orožje za uresničevanje kakršnih koli ciljev.

Ob Makedonski pravoslavni cerkvi – Ohridski nadškofiji v Severni Makedoniji (Stefan Veljanovski, nadškof od 1999) obstaja tudi Pravoslavna Ohridska nadškofija, ki je avtonomna Pravoslavna cerkev znotraj Srbske pravoslavne cerkve (nadškof in skopski metropolit je od leta 2005 Jovan VI. Vraniškovski) in je pod njeno jurisdikcijo. Tako sta zdaj v Severni Makedoniji dve pravoslavni Cerkvi: Makedonska pravoslavna cerkev – Ohridska nadškofija in Pravoslavna ohridska nadškofija, ki je članica Srbske pravoslavne cerkve in spada pod jurisdikcijo srbskega patriarhata.

Sklep

Zdi se mi, da sta sprava in obnovljena edinost med sestrskimi cerkvami, SPC in MPC, veliki Božji dar, kajti tam, kjer je edinost in ljubezen, tam je Bog. Bog daj, da bi avtokefalnost Makedonski pravoslavni cerkvi – Ohridski nadškofiji bila nov izziv in blagoslov vsem pravoslavnim vernikom Severne Makedonije in da bi prihodnost prinesla poglobljeno edinost, ljubezen in pristnost v odnose med Makedonsko pravoslavno cerkvijo – Ohridsko nadškofijo in Pravoslavno Ohridsko nadškofijo, ki je pod jurisdikcijo Srbske pravoslavne cerkve. Znano je, da je bila Makedonska pravoslavna cerkev ves čas ekumensko dialoška in odprta, zato ni čudno, da je bil pri razglasitvi njene avtokefalnosti navzoč tudi katoliški škof.

Makedonski pravoslavni cerkvi – Ohridski nadškofiji prav tako želimo dejaven medreligijski dialog z muslimani suniti, ki jih je že pred dvajsetimi leti na področju današnje Severne Makedonije živelo 33,3 %.

